

ČÁST

FF MUNI, 2024

RSb707 Současné Bělorusko (dějiny, kultura, jazyk a reálie Běloruska)

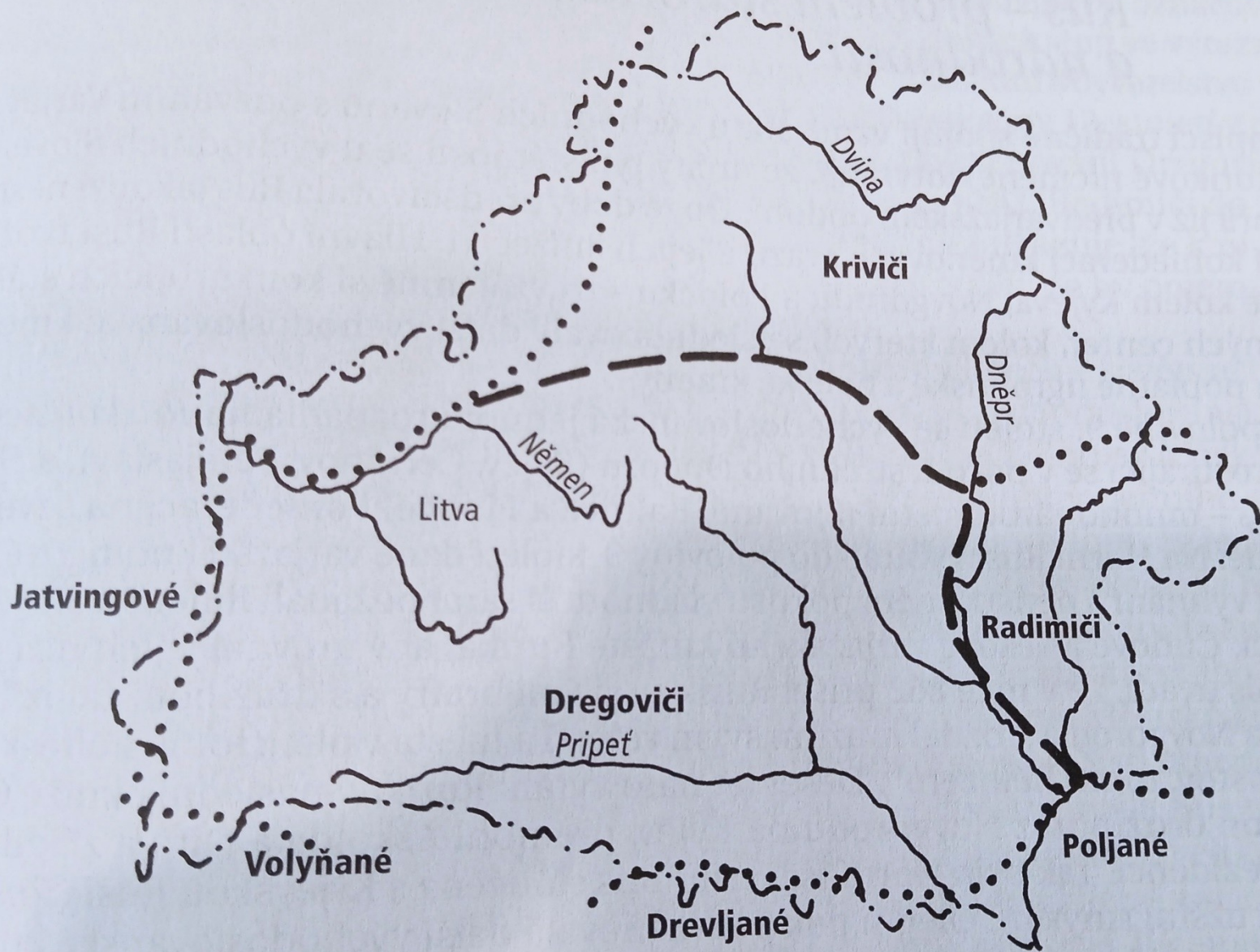
Mgr. Alena Danyiová

Nejstarší dějiny země

- První lidé → jižní země dnešního Běloruska → pozdní paleolit
- početnost obyvatelstva od konce 5. do 3. tis. před n. l. (neolit) v důsledku oteplení podnebí a přechodu k intenzivním formám zemědělství
- Přelom 3. a počátek 2. tis. před n. l. → indoevropské kmeny → bronzové pracovní nástroje → urychlilo přechod k výrobnímu hospodářství.
- Pol. 2. tis. před n.l. → vzniká prabaltsko-slovanské společenství
- Území dnešního Běloruska představovalo část pravlasti Baltů a Slovanů
- V době železné (8. st. př. n.l.-8. st.n.l.) obsadily téměř celé bělor. území kmeny východn. Baltů.

Nejstarší dějiny země

- Centr. země si začali osvojovat v 8. st., v severních a západních krajích → ještě později
- Slované se usídlovali vedle Baltů, které si místy podmaňovali obsazováním jejich hradišť
- → mezietské vztahy, postupné mísení Slovanů s původním baltským obyvatelstvem a slavizace Baltů → vznik nových mezikmenových společenství
- 8.-9. st. → v bělor. prostorách se usadily 3 kmenové skupiny: **Dregoviči, Kriviči a Radimiči** (Pověst' vremennych let = Pověsti o dávných dobách)
- **Kriviči** → prostory Podviní a horního Podněpří, kmenové centrum – Polock
- **Dregoviči** → od Pripetě k linii Záslaví → Lohojsk-Borisov, centrum – Turov
- **Radimiči** → povodí Sože k levému břehu Dněpru, centrum – Gomel
- Od 10. st. → Kriviči a Dregoviči začali kolonizovat Poněmení
- Kriviči, Poločané, Dregoviči, Radimiči → územně-politické útvary

Slovanské osídlení území dnešního Běloruska

Polocké knížectví od 10. do první poloviny 13. st.

- **Polock** je poprvé zmiňován v *Pověsti o dávných dobách* (862), ale město vzniklo o století dříve
- Polock byl centrem knížectví Krivičů
- Kriviči a Dregoviči položili základ etnogeneze Bělorusů, proto můžeme Polock považovat za první praběloruský státní útvar
- r. 975 – obsadil novgorodský kníže Vladimír Polock a zavraždil místního knížete Rohovlada. Z jeho dcery Rahnědy učinil Vladimír násilím svou ženu → Polock ztratil samostatnost a stal se součástí Kyjevského státu
- r. 988 – Rahněda a její syn Izjaslav se stěhují na jih země (město Izjaslav → nynější Záslaví). Izjaslav obsadil nejvyšší polocký post, zemřel v roce 1001
- Polock začal brzy soupeřit s Kyjevem a Novgorodem → svaz mezi Polockem a Kyjevem
- **Všeslav Čaroděj** (1044-1101) – vládl v míru s Kyjevem, vybudoval v Polocku chrám sv. Sofie (na Rusi třetí)

Polocké knížectví od 10. do první poloviny 13. st.

- V r. 1065 pak napadl Pskov a rok nato obsadil a vyplenil Novgorod → odvěta – **1067 Němiga** – jedna z nejkrvavějších bitev raných bělor. dějin (Slovo o pluku Igorově) → Poločané po bitvě ustoupili, Všeslav uvězněn v Kyjevě
- r. 1084 – obsadil Vladimír Monomach polocké pohraniční město Minsk
- Za vlády Všeslavovy se z polockého knížectví stal silný východoevropský stát
- Polock ovládal Dvinu, po níž probíhal obchod mezi Pobaltím a vychodoslovanským světem
- Po smrti Všeslava Čaroděje Polocká země v 1. pol. 12 st. byla rozdělena na 8 knížectví (v čele stáli Všeslavovi synové)
- Boje Poločanů s Litevci (Slovo o pluku Igorově)
- r. 1201 – založení v ústí řeky Dviny **Rigy**
- Otevřený konflikt mezi Polockem a Rigou: 1203 a 1206/1207 → polocký kníže Vladimír → pokus o dobytí pevnosti
- r. 1210 – Vladimír podepsal věčný mír
- r. 1229 – dohoda mezi Smolenskem, Polockem a Vitěbskem na straně jedné a Rigou a řadou něm. měst na straně druhé (smolenská obchodní

Polock ve 12. až 13. století, podle V. Staščaniuka

ЗНАША · ѿНРАСЛАВА · НСПОСЛАВА · НВСЕВОЛОДА · ВСЕСЛАПОВЪ ·

Turovské knížectví a západní běloruské země

- **Turovské knížectví** – druhý významný stát na běl. území → vzniklo v 9. st. na základě kmenového svazu Dregovičů na jihu dnešního Běloruska
- **Tur** – první kníže (ze Skandinávie)
- Kyjev si podřídil Dregovičské knížectví v 80. letech 10. st. (vláda Vladimíra Švatoslaviče, dosadil do Turova svého syna Svjatopolka)
- Svjatopolk + dcera polského krále Boleslava Chrabrého (chtěl obsadit kyjevský trůn)
- Jaroslav Moudrý → Turov podřízen přímo Kyjevu → jeho syn **Izjaslav** (v r. 1054 zdědil po otci velkoknížecí post)
- r. 1113 – usedl na kyjevský trůn **Vladimír Monomach**, který Turov Izjaslavičům sebral (viz obr.)

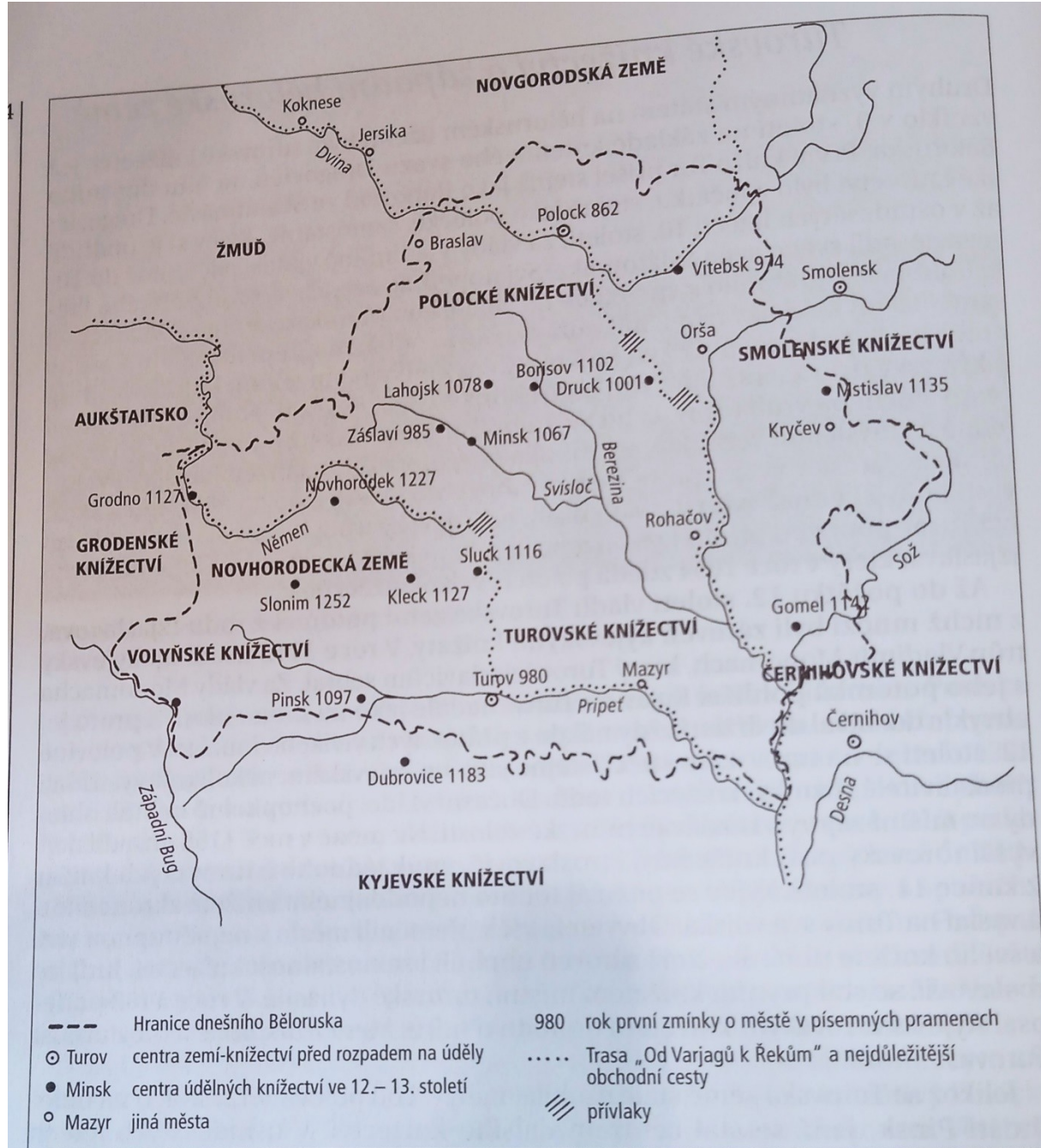

Turovské knížectví a západní běloruské země

- V r. 1158 obsadil nejvyšší turovský post kníže Jurij Jaroslavovič (vnuk jednoho z turovských knížat z konce 11. st.). Kyjev se pokusil tohoto knížete zkrotit silou a vyslal na Turov svá vojska → obyvatelé svého knížete ubránili
- Jurij Jaroslavovič se stal prvním knížetem místní, turovské dynastie
- r. 1162 – podepsal Kyjev s turovským knížetem dohodu o míru, která uzákonila samostatnost Turova
- 12 st. → **Pinsk** – centrum dalšího knížectví → vlastní dynastie pinských knížat
- V 9. st. na horních tocích Dněpru a Dviny vzniklo **smolenské knížectví**
- Ve 20ch letech 12 st. – samostatná dynastie v čele s **Rostislavem Mstislavovičem**, vydělila se Smolenská země v samostatné knížectví

Turovské knížectví a západní běloruské země

- Na rozdíl od Polocka **Smolensk** fakticky nikdy neválčil proti Kyjevu
- Ve 12. st. smolenské knížectví – nejsilnější na Rusi
- **Rostislav Mstislavovič** přistupoval na kompromisy, než by se pouštěl do otevřených konfliktů
- Smolenské knížectví nabíralo síly (nebyly vnitřní konflikty)
- r. 1165 se ve Vitěbsku ujal vlády **David Rostislavovič** (ze smol. větve)
- Samostatn. oblast bělor. zemí tvořila tzv. *Černá Rus* (země horního Poněmení s městy Grodnem, Vaukavyskem, Novhorodkem, Slonimem a Zditovem)
- **Grodno** a **Novhorodek** se staly ve 12. st. centry údělných knížectví
- Vsevolod – první grodněnský kníže (1128), Izjaslav – novhorodský kníže (1235)
- Archeol. vykopávky ukazují, že byl **Novhorodek** jedním z nejbohatších měst regionu (obchodní styky s mnoha zeměmi Evropy a Asie)

Běloruské země ve 12. až 13. století

Christianizace. Města a kultura.

- První běl. město – **Polock** (862)
- **Turov** (980), **Izjaslav** (Záslaví) a **Vitěbsk** (10. st.)
- Celkem uvádějí letopisy do pol. 13. st. na běl. území 35 měst
- Další významná města: **Pinsk**, **Brest**, **Sluck** a **Novhorodek**
- Oficiální přijetí „řecké víry“ knížetem Vladimírem Svjatoslavovičem v r. 988 → christianizace Rusi
- r. 992 – v Polocku i v Turově první bělor. biskupství
- Na Rusi se pro potřeby náboženství zavádělo se svolením konstantinopolského patriarchátu slov. písmo → 863, Cyril a Metoděj
- Ve Vitěbsku a Mstislavi byly nalezeny tzv. **březové listiny** (13. st.) – dopisy na březové kůře, které psali místní obyvatelé

Christianizace. Města a kultura.

- Ve městech, při kláštorech a chrámech se zakládaly školy a knihovny, překládaly se a přepisovaly knihy, sestavovaly se letopisy
- Bohatá knihovna existovala od 11.st. při chrámu sv. Sofie v Polocku
- K nejrozšířenějším knihám patřily knihy Písma svatého
- Nejstarší – **Turovské evangelium** (bylo napsáno v bělor. zemích v církevní slovanštině v 11.st.)
- Evangelia oršanské, polocké a Dobrylovo, Supraslský rukopis z 11.st.
- Vyprávění o Borisu a Glebovi (sepsané v Kyjevě)
- Život první spisovatelky na Rusi **Eufrosíny Polocké** (1101-1167) – vnučka knížete Všeslava Čaroděje
- Život turovského biskupa Kirila

Christianizace. Města a kultura.

- Polocká kněžna **Eufrosína** (světské jméno Pradslava) vstoupila v dívčím věku do kláštera a žila v cele Sofijského chrámu, přepisovala a překládala knihy, skládala modlitby a didaktická kázání.
- Založila ženský a mužský klášter (centra osvěty v Polocké zemi)
- Z jejího podnětu byly v Polocku postaveny dva kostely
- Eufrosína zemřela na pouti do Jeruzaléma
- Stala se první ženou na Rusi, již církev kanonizovala a dnes je považována za patronku Běloruska
- *Dějiny války židovské* (Josef Flavi) – přeložené z řečtiny do církevní slovanštiny
- Historické příběhy Alexandreida, Troja aj.
- Původní literatura – *letopisy* (v Polocku, Turově a Novhorodku – nedochovaly se) a *životopisy*
- Vrchol původní světské literatury té doby – **Slovo o pluku Igorově** (anonymní dílo, 1185-1187)

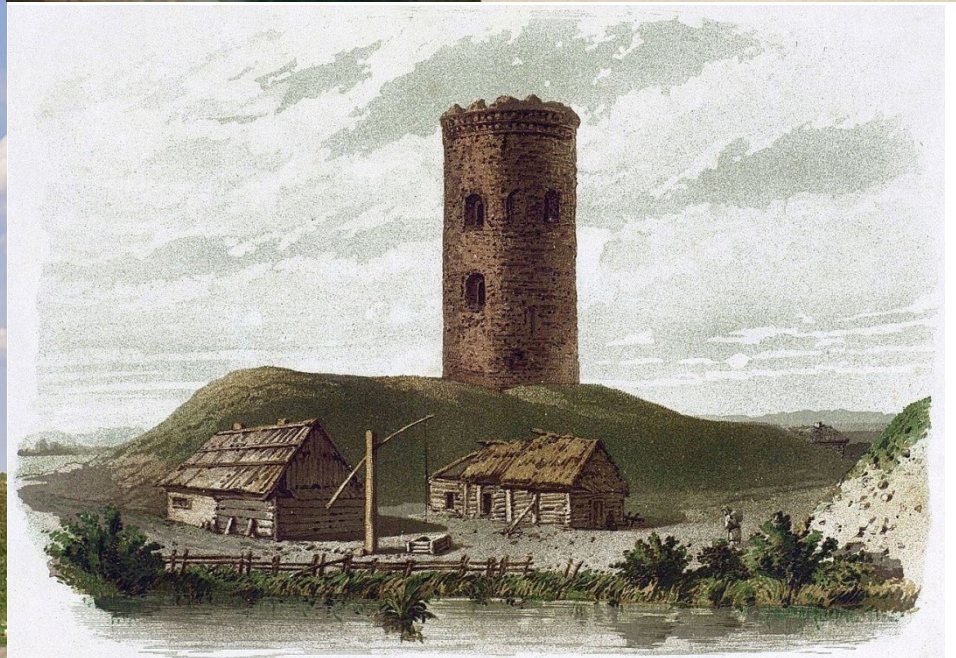
Christianizace. Města a kultura.

- Rozvoj výtvarného umění, monumentální architektura ve formě křížově-kupolového chrámu, ikonopis, fresková malba
- První kostel v bělor. zemích – *chrám Bohorodičky v Polocku* (přelom 10. a 11. st.)
- V letech 1062 až 1066 – **chrám sv. Sofie** (po kyjevském a novgorodském třetí svého druhu ve východní Evropě) – první památka cihlové architektury v Bělorusku
- 12. st. – v Polocku stálo více než 10 cihlových kostelů → *Spaský chrám Eufrosínského kláštera* (polocký architekt Ioan, z podnětu E. Polocké). Je to jediný chrám z té doby, který se v Bělorusku zachoval celý až do dnešních dní
- 12. st. – kostely ve Vitěbsku, Vaukavysku, Novhorodku, Turově a v Grodně
- Kamenné světské budovy, panská sídla (těremy) a věže

Christianizace. Města a kultura.

- 12.st. v Grodně a Polocku – knížecí paláce
- V Kamenci u Brestu vznikl na konci 13. st. známý sloup – obranná věž typu donjon – **Bílá věž**
- Šestiramenný vykládaný **kříž**, vytvořený na zakázku E. Polocké v roce 1161 v Polocku mistrem *Lazarem Bogšou* (byzantské prvky a románské tradice, jednoduché geometrické motivy)
- Nápis na kříži odrážel některé zvláštnosti místního polockého dialektu
- Na poč. 2. svět. války relikvie zmizela a dosud není známo, kde se nachází
- V dnešní době – přesná kopie kříže

E. Polocká, kříž, Polock: videa

- <https://www.youtube.com/watch?v=-789R0T0Ycg>
– Polock, E. Polocká
- <https://www.youtube.com/watch?v=MQe1jr4eFlw>
– kříž E. Polocké
- <https://www.youtube.com/watch?v=-QgO8PC3H6k> – E. Polocká, v běloruštině
- <https://www.youtube.com/watch?v=FQ1eGk05t-8>
– o E. Polocké, v běloruštině, krátké
- <https://www.youtube.com/watch?v=XZ3EULIhuhU>
– Lukašenko na návštěvě v Polocku

Doporučená literatura:

- Hienadz Sahanovič, Zachar Šybieka. *Dějiny Běloruska*. Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-828-4.
- <https://www.belarus.by/by/about-belarus/famous-belarusians/euphrosyne-of-polotsk>
- https://www.belarus.by/ru/travel/top-guide-belarus/что-посмотреть-в-новогрудке-сокровища-первож-столитсы-великого-княжества-литовского-и-родины-адاما-mitskevicha_i_0000127575.html
- <https://www.belarus.by/ru/travel/belarus-life/kamenets-tower>